

Д. Г. Арахамія,
аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-8337-6181>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.8.269

ІНСТИТУТ КОАЛІЦІЇ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

D. Arachamia,
PhD student, Taras Shevchenko Kyiv National University

INSTITUTE OF THE COALITION OF DEPUTY FACTIONS OF THE VERKHOVNA RADA
OF UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS

У статті здійснено історико-правовий аналіз вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції як вагомого чинника державно-управлінських процесів в умовах парламентсько-президентської форми правління та правового режиму воєнного стану.

З'ясовано, що в Україні за часів незалежності постійно змінювався спосіб політичного структурування українського парламенту та специфіка функціонування депутатських фракцій і груп, парламентської коаліції.

Виокремлено й обгрунтовано два історичних етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій — первинна інституціоналізація (перші три скликання Верховної Ради України, 1990—2002 рр.); конституційна інституціоналізація (закріплення інституту коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України у Конституції України в редакції 2004—2010 років та 2014 року).

Зазначено, що під час Революції Гідності парламентом було поновлено дію положень Конституції України, які передбачали запровадження нового суб'єкта конституційного права та конституційно-правових відносин — коаліції депутатських фракцій, до складу якої має входити більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

Рекомендовано: а) посилити роль коаліційної угоди, яка має містити: чітке викладення основ політичного курсу нового уряду; викладення процедури проведення консультацій між членами коаліції та механізму прийняття рішень; повний список міністерських призначень; список ключових призначень поза урядом; рівень колективної відповідальності уряду; б) внести зміни у Регламент Верховної Ради України щодо регулювання відносин, пов'язаних зі створенням, організацією та припиненням діяльності коаліції депутатських фракцій, враховуючи практичний досвід її функціонування з 1991 року та відповідний зарубіжний досвід.

З'ясовано, що вітчизняний досвід діяльності депутатських фракцій на правах коаліції щільно пов'язаний зі становленням політичного плюралізму як визначальної характеристики суспільно-політичних процесів періоду незалежності України.

A historical and legal analysis of the domestic experience of parliamentary factions on coalition rights as a significant factor in state-management processes in the conditions of the parliamentary-presidential form of government and the legal regime of martial law was carried out.

It has been found that in Ukraine during the time of independence, the way of political structuring of the Ukrainian parliament and the specifics of the functioning of parliamentary factions and groups, the parliamentary coalition, were constantly changing.

Two historical stages of legal institutionalization of the coalition of deputy factions are distinguished and substantiated — primary institutionalization (the first three convocations of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1990—2002); constitutional institutionalization (consolidation of the institution of the coalition of deputy factions in the Verkhovna Rada of Ukraine in the Constitution of Ukraine in the editions of 2004—2010 and 2014).

It is noted that during the Revolution of Dignity, the parliament renewed the provisions of the Constitution of Ukraine, which provided for the introduction of a new subject of constitutional law and constitutional-legal relations — a coalition of parliamentary factions, which should include the majority of people's deputies from the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Recommendations: a) to strengthen the role of the coalition agreement, which should contain: a clear statement of the foundations of the political course of the new government; outlining the procedure for holding consultations between coalition members and the decision-making mechanism; a complete list of ministerial appointments; a list of key appointments outside the government; the level of collective responsibility of the government; b) to make changes to the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine regarding the regulation of relations related to the creation, organization and termination of the coalition of deputy factions, taking into account the practical experience of its operation since 1991 and relevant foreign experience.

It has been discovered that the domestic experience of parliamentary factions on coalition rights is closely related to the formation of political pluralism as a defining characteristic of socio-political processes in the period of Ukraine's independence.

Ключові слова: парламент, коаліція, депутатська фракція, коаліція депутатських фракцій, Верховна Рада України, політичний інститут, інституціоналізація.

Key words: parliament, coalition, deputy faction, coalition of deputy factions, Verkhovna Rada of Ukraine, political institute, institutionalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ключову роль в організації діяльності парламентів демократичних країн, у тому числі й єдиного органу законодавчої влади України — Верховної Ради України (далі — ВР України) — відіграють коаліції депутатських фракцій. Відповідно особливості їх формування та функціонування в цілому визначають ефективність вироблення публічної політики у різних сферах суспільно життя, швидкість та якість впровадження важливих реформ тощо. На сьогодні внутрішня реформа парламенту, а також необхідність підвищення інституційної спроможності ВР України актуалізували необхідність суттєвого оновлення чинних парламентських інститутів. Водночас слід визнати наявність різних (часто радикально протилежних) поглядів на проблему законодавчої регламентації як організаційної діяльності вітчизняного парламенту в цілому, депутатських фракцій та груп, так і механізмів діяльності депутатських фракцій на правах коаліції (після 2019 року — власне однієї фракції, так званої "монобільшості").

Проблема механізмів діяльності депутатських фракцій на правах коаліції як ключового інституту суспільно-політичного життя країни набула особливої актуальності у зв'язку із відновленням у лютому 2014 року дії Конституції України у редакції змін від 2004 року. Згідно з цими положеннями, вагома роль у державно-управлінських процесах відводиться саме коаліції депутатських фракцій у ВР України, що, у свою чергу, вимагає ефективного нормативного регулювання організаційно-правових форм такої діяльності парламенту. Також не менш важливим є аналіз механізмів діяльності депутатської фракції на правах коаліції у контексті оптимізації роботи ВР України для організації ефективної протидії широкомасштабному російському вторгненню та подальшому впровадженню реформ, пов'язаних з європейською та євроатлантичною інтеграцією України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням становлення і розвитку парламентаризму та діяльності депутатських фракцій (груп), депутатських фракцій на правах коаліції присвячено праці багатьох

представників вітчизняної політичної, філософської та юридичної науки, публічного управління та адміністрування, зокрема, таких як Г.С. Агафонов, Я.М. Балановський, В.М. Венгер, Л.В. Гонюкова, В.А. Гошовська, В.С. Гошовський, К.П. Данічева, І.Д. Дудко, Г.С. Журавльова, В.І. Кафарський, В.Б. Ковальчук, Л.Т. Кривенко, О.В. Кульчицька, Р.С. Мартинюк, О.В. Марцеляк, Г.О. Негуляєва, Л.А. Пашко, О.В. Совгіря, Є.В. Супрунюк, В.Ф. Опришко, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та інших.

Серед дослідників останніх років можна назвати також праці таких авторів як В.В. Букач, В.П. Крижанівський, С.В. Лінецький, Н.О. Максименцева, Р.І. Матейчук, В.В. Пильник, М.В. Развадовська, Р.І. Ребриш, Б.С. Рішко, І.В. Рейтерович, І.Є. Словська, Д.С. Терлецький, Н.Г. Шукліна та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Водночас на сьогодні все ще недостатньо дослідженими є механізми діяльності депутатських фракцій на правах коаліції, по-перше, в умовах парламентсько-президентської форми правління, по-друге, правового режиму воєнного стану. Виходячи з цього, історико-правовий аналіз вітчизняного досвіду діяльності депутатських фракцій на правах коаліції дозволить визначити нові концептуальні підходи щодо комплексного формування механізмів діяльності депутатських фракцій на правах коаліції, а після 2019 року — однієї фракції, так званої "монобільшості" як вагомого чинника державно-управлінських процесів.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз особливостей формування та функціонування інституту коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України як вагомого чинника державно-управлінських процесів та суспільно-політичного життя країни через призму історичного та політико-правового складників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вітчизняний досвід інституціоналізації коаліції депутатських фракцій значною мірою детермінований низкою факторів, які визначили характер цього процесу, пов'язаного з розвитком політичного плюралізму, вибором форм державного правління та державного устрою, типом виборчої і партійної системи, рівнем політичної культури та історією розвитку парламентаризму тощо [4].

Зазначені фактори визначили особливості генези українського парламентаризму після відновлення незалежності України у 1991 році, яка налічує дев'ять скликань Верховної Ради України (для порівняння, на зазначений період припало сім президентських перегонів та сім всеукраїнських передвиборчих кампаній до органів місцевого самоврядування).

Зазначимо, що спосіб політичного структурування українського парламенту постійно змінювався. Так, елементи структуризації на ідеологічній основі домінували у ВР України перших скликань, проте згодом такий тип структурування відійшов на другий план, і основну роль у даному процесі стала відігравати позиція глави дер-

жави, а також еволюція партійної системи та перманентна зміна виборчого законодавства.

Враховуючи вищезазначені особливості розвитку вітчизняного парламентаризму після 1991 року, а також специфіку функціонування як депутатських фракцій і груп, так і парламентської коаліції в цілому, нами виокремлено два історичних етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій:

I етап. Первинна інституціоналізація. Цей етап характеризується початковими спробами врегулювати роботу парламентської більшості з паралельною відсутністю чіткої регламентації діяльності коаліцій депутатських фракцій на конституційному рівні (перші три скликання ВР України, 1990—2002 рр.).

II етап. Конституційна інституціоналізація. На даному етапі відбулося остаточне закріплення інституту коаліції депутатських фракцій у ВР України як формально визначено суб'єкта конституційних правовідносин (дія Конституції України в редакції 2004—2010 років та з 2014 року до сьогодні) — (див.: Табл. 1).

Як бачимо з табл. 1, на першому етапі, первинної інституціоналізації, який характеризувався посиленням політичного плюралізму та загальною демократизацією виборчого процесу, за результатами парламентських виборів 1990 року був сформований перший склад парламенту УРСР, до якого увійшли політичні сили, які були опозиційними до правлячої комуністичної партії та підтримували ідею незалежності України.

XII скликання Верховної Ради УРСР (у 2000 році було перейменоване у I скликання ВР України), яке діяло впродовж 1990—1994 років, без перебільшення заклало фундамент сучасного українського парламентаризму, ухваливши 16 липня 1990 року Декларацію про державний суверенітет України [5] та 24 серпня 1991 року Акт проголошення незалежності України [11].

На початку роботи першого скликання була утворена парламентська більшість, до складу якої увійшли представники Комуністичної партії (239 депутатів) та опозиція ("Народна рада", 90 парламентарів). Показово, що хоча ВР України фактично не мала тоді депутатських фракцій, у ній почали активно формуватися різноманітні групи депутатів, які й стали праобразом майбутнього фракційного поділу парламенту. Зокрема, парламентарі об'єднувалися в регіональні групи за професійною або галузевою ознакою, також були сформовані перші групи міжпарламентських зв'язків, що було вкрай актуально у контексті міжнародного визнання України.

Важливо також зазначити, що ВР України першого скликання представляла собою класичний парламент, характерний для розвинутих демократичних країн, адже народні депутати збиралися не двічі на рік на кілька днів (як за часів СРСР), а працювали на постійній основі (зокрема, перша сесія тривала більше двох місяців). Крім того, у парламенті розпочалося формування професійного апарату, різноманітних експертних та аналітичних служб, необхідних для повноцінної роботи ВР України.

У 1994 році відбулися вибори до ВР України, характерною ознакою яких стало наближення їх до стандартів реальної багатопартійності. Були зареєстровані кандид-

Таблиця 1. Етапи інституціоналізації коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України

Скликання Верховної Ради України	Роки скликання	Роки коаліції	Назва коаліції / більшості	Склад коаліції / більшості
<i>Етап первинної інституціоналізації (відсутня коаліція)</i>				
I	1990 – 1994	–	Більшість «За суверенну Радянську Україну»	«Група-239», до якої входили переважно представники КПУ
II	1994 – 1998	–	Більшості не існувало	–
III	1998 – 2002	–	Неформалізована більшість	НРУ, НДП, СДПУ(о), ПЗУ, ВО «Громади» тощо
IV	2002 – 2006	–	Більшість	ПППУ, «Трудова Україна», «Регіони України», СДПУ(о), НДП, «Аграрії України», групи «Європейський вибір», «Демократичні ініціативи», «Народовладдя», «Народний вибір»
<i>Етап конституційної інституціоналізації (наявна коаліція)</i>				
V	2006 – 2007	2006	Коаліція демократичних сил	БЮТ, «Наша Україна», СПУ
		2006 – 2007	Антикризова коаліція	ПР, СПУ і КПУ (2006–2007); 23 березня 2007 року перейменована в Коаліцію національної єдності.
VI	2007 – 2012	2007 – 2008	Коаліція демократичних сил	БЮТ, НУНС
		2008 – 2010	Коаліція національного розвитку, стабільності та порядку	БЮТ, НУНС, Блок Литвина
		2010	Стабільність і реформи	ПР, КПУ, Блок Литвина та окремі народні депутати
VII	2012 – 2014	–	Більшість (період відміни конституційної реформи)	ПР, КПУ, позафракційні народні депутати
		2014	Європейський вибір	ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», УДАР, групи «Економічний розвиток» та «Суверенна європейська Україна»
VIII	2014 – 2019	2014 – 2019	Європейська Україна	НФ, БПП, Радикальна партія Олега Ляшка, «Об'єднання «Самопоміч» та ВО «Батьківщина»
IX	з 2019	з 2019	Слуга Народу	Депутатська фракція з правом коаліції

Джерело: складено автором на основі [3; 6].

Примітки: КПУ — Комуністична партія України, НРУ — Народний рух України, НДП — Народно-демократична партія, СДПУ(о) — Соціал-демократична партія України (об'єднана), ПЗУ — Партія зелених України, ПППУ — Партія промисловців і підприємців України, БЮТ — Блок Юлії Тимошенко, СПУ — Соціалістична партія України, ПР — Партія регіонів, НУНС — Наша Україна — Народна самооборона, НФ — Народний фронт, БПП — Блок Петра Порошенка.

дати від 28 політичних партій, з них парламентське представництво отримали 15 політичних сил. Лише дві найбільші політичні сили змогли провести загальноукраїнські передвиборчі кампанії — Комуністична партія України та Народний рух України. Половина кандидатів була позапартійною, інша половина — належала до різних партій. А вже у травні 1994 році вперше у вітчизняному правовому полі з'явилися депутатські фракції, коли було затверджено Положення про депутатські гру-

пи (фракції) у ВР України [2], згідно якого парламентарі могли добровільно об'єднуватися у депутатські групи (фракції) за умови, що до складу кожної з них входить не менше ніж 25 народних депутатів.

ВР України другого скликання, яка працювала впродовж 1994—1998 років, увійшла до історії, як парламент, який 28 червня 1996 року ухвалив Конституцію України, яка визначила засади діяльності парламенту. Проте слід зазначити, що безпосередньо про діяльність

депутатських фракцій у ВР України (у тому числі й щодо формування коаліцій) на той час не було жодної норми.

У березні 1998 року вперше в історії України відбулися вибори за змішаною виборчою системою, за результатами яких була сформована ВР України III скликання. Участь у виборах взяли 30 суб'єктів виборчого процесу (21 політична партія та 9 блоків політичних партій), з них подолали 4%-й бар'єр і потрапили до ВР України 8 політичних сил.

В цілому робота ВР України III скликання характеризувалася надзвичайно складним і тривалим процесом обрання спікера, а також утворенням та розпадом парламентської більшості. Так, впродовж 1998—1999 років робота парламенту характеризувалася відсутністю чіткої і сталої парламентської більшості, що істотно ускладнювало процес прийняття рішень, а також знижувало ефективність законодавчої роботи. Виборча кампанія Президента України також створювала перепони для взаємодії політичних сил у парламенті.

Водночас після завершення президентських виборів, у роботі парламенту відбулися кардинальні зміни. По-перше, відбувся перерозподіл керівних посад, було прийнято низку змін до Регламенту парламенту (зокрема, запроваджено поіменне голосування, створено Координаційну раду більшості, на якій узгоджувалися позиції фракцій перед розглядом питань на пленарних засіданнях). Як наслідок, вперше в історії України було сформовано парламентську більшість, до якої увійшли представники "центристських" та "правих" політичних сил. Проте вже на початку 2000 року розпочалася політична криза, яка фактично паралізувала роботу більшості, яка припинила існування після висловлення Верховною Радою вотуму недовіри уряду. Як наслідок, впродовж 2001 року парламентська більшість так і не відновила роботу.

В цілому особливість функціонування інституту парламентської коаліції характеризувалася пропрезидентською орієнтацією, що свідчило про маргіналізацію ролі політичних партій та їхньої ідеології під час прийняття рішень у тогочасній системі публічного управління, акцентуючи на значенні особистісного фактору. Ця тенденція ставила під сумнів ефективність ВР України як домінуючого органу у державно-політичному житті країни.

22 березня 2001 року було прийнято нову редакцію Закону України "Про статус народного депутата України" [14]. У ст. 6 було передбачено, що народний депутат України у порядку, встановленому законом, поряд з іншим, бере участь у роботі депутатських фракцій (груп). А у ст. 13 досить детально було встановлено право народних депутатів України об'єднуватися в депутатські фракції (групи).

Етап конституційної інституціоналізації. З огляду на відсутність в Україні довготривалого досвіду парламентаризму та політичного плюралізму, виникла необхідність застосування своєрідного, з точки зору європейської практики, нормативного підходу — конституційної інституціоналізації коаліції депутатських фракцій. У 2004 році в Конституції України з'явилася нормативна умова про обов'язкове структурування політичних сил у ВР України, яка є унікальним явищем

в історії кодифікованих конституцій. Йдеться про ст. 83 Конституції України в редакції Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [9]. Не лише формування коаліції було закріплено на конституційному рівні, також було запроваджено обов'язковість створення коаліції та перетворено відповідний конституційно-правовий інститут на імперативний суб'єкт конституційно-правових відносин усередині парламенту, а також його взаємодії з Президентом України та Урядом. Проте наповнення Конституції України новелами щодо інституту коаліції та невизначеність у низці ключових моментів її формування та діяльності спричинили згодом неодноразові звернення суб'єктів права на конституційне подання до Конституційного Суду України з вимогами щодо офіційного тлумачення відповідних конституційних положень.

Як наслідок, неспроможність ВР України сформувати коаліцію у 30-денний строк мало значні юридичні та політичні наслідки. Президент отримав право дострокового розпуску парламенту та вперше реалізував це право 2 квітня 2007 року, видавши відповідний Указ Президента України. Це стало поштовхом для нової вітчизняної практики дострокового припинення повноважень представницького органу влади у зв'язку зі зволіканням ВР України з формуванням коаліції.

У 2006—2007 роках, у зв'язку з політичною реформою, у Конституції України було закріплено інститут коаліції депутатських фракцій у ВР України, яка де-юре наділялася значними повноваженнями з формування персонального складу Кабінету Міністрів України та де-факто брала на себе політичну відповідальність за його діяльність [7].

У 2006 році інститут коаліції вперше у конституційно-правовій практиці України також набув правового регулювання на рівні Регламенту Верховної Ради України, який на той час ще був підзаконним нормативно-правовим актом [12]. У 2010 році було прийнято Регламент Верховної Ради України вперше на рівні закону [13]. Проте скасування конституційної реформи Рішенням КСУ від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 [16] призвело до виключення з Регламенту Верховної Ради України окремих положень про депутатські фракції, а також глави 12, яка стосувалася регламентування основ організації і діяльності парламентської коаліції [13].

Повернення Конституції України до редакції 2004 року (на період президентства В. Януковича з 2010 по 2014 рік) мало негативні наслідки для формування депутатських фракцій на партійній основі, оскільки провладна Партія регіонів фактично узурпувала владу у парламенті, маніпулюючи законами України та Регламентом Верховної Ради України.

Під час Революції Гідності, 21 лютого 2014 року парламент прийняв Закон України "Про відновлення дії окремих положень Конституції України" № 742-VII [8], а 22 лютого 2014 року — Постанову "Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII" № 750-VII [15].

У такий спосіб парламентом було поновлено дію положень Основного Закону України, які, зокрема, передбачали запровадження нового суб'єкта конституційного права та конституційно-правових відносин — коаліції депутатських фракцій, до складу якої має входити більшість народних депутатів від конституційного складу ВР України.

Водночас, попри повернення Парламенту України до Конституції України 2004 року, починаючи з 2014 року комплексної правової інституціоналізації коаліції не відбулося. Відтак, упродовж 2014—2016 років формування коаліції у ВР України відбувалося шляхом використання попереднього досвіду та його адаптацією до поточних політичних умов.

В цілому парламентський досвід 2014—2019 років вказує на те, що діяльність парламенту характеризувалася дискретністю та непередбачуваністю, що призводило до нестабільності в роботі коаліції, непередбачуваності парламентської діяльності та неефективності прийняття рішень, провокуючи періодичні парламентські кризи [1].

Водночас відсутність подальшої деталізації конституційних норм щодо коаліції не може бути фактором, який унеможливило б їх належну реалізацію, оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії [17].

Зокрема, Конституція України чітко визначили, що коаліція депутатських фракцій у ВР України:

- формується за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій;
- складається із більшості народних депутатів України від конституційного складу ВР України;
- формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання ВР України;
- має права, передбачені Конституцією України;
- встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України;
- включає засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у ВР України.

Особливої актуальності набула коаліція депутатських фракцій у 2019 році за результатами дострокових парламентських виборів, коли у парламенті було сформовано коаліцію на основі однієї депутатської фракції "Слуга народу".

Водночас, додаткова нормативна визначеність окремих положень щодо функціонування коаліції депутатських фракцій дозволила б більш ефективно врегулювати питання створення та роботи коаліції не лише на засадах узгодженості політичних позицій, а й на умовах коаліційної угоди.

Питання діяльності коаліції депутатських фракцій у ВР України мають бути законодавчо урегульовані, незважаючи на існуючі відповідні конституційні норми прямої дії. Зокрема, у Регламенті ВР України доцільно внести положення щодо регулювання відносин, які пов'язані зі створенням, організацією та припиненням діяльності коаліції депутатських фракцій, враховуючи не лише практичний досвід її функціонування з 1991 року, але й новітній досвід функціонування депутатської фракції на правах коаліції ("монобільшості"), а також відповідний зарубіжний досвід парламентаризму.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, вітчизняний досвід діяльності депутатських фракцій на правах коаліції щільно пов'язаний зі становленням політичного плюралізму як визначальної характеристики суспільно-політичних процесів періоду незалежності України. Історико-правовий аналіз еволюції українського парламентаризму дозволив виділити два основні етапи правової інституціоналізації коаліції депутатських фракцій: первинну та конституційну інституціоналізацію. Для кожного етапу характерна особлива форма нормативно-правового урегулювання діяльності коаліції депутатських фракцій.

Загалом проведений аналіз дозволив визначити, що конституційний рівень інституціоналізації коаліції депутатських фракцій потребує розширення шляхом більш детального нормативно-правового врегулювання правовідносин, пов'язаних зі створенням, організацією та припиненням діяльності коаліцій, враховуючи парламентський досвід їх функціонування впродовж років незалежності України, досвід діяльності депутатської фракції на правах коаліції ("монобільшості"), а також досвід регламентування коаліцій у зарубіжних законодавчих органах.

Література:

1. Взаємодія парламенту із суб'єктами державного управління: зарубіжний досвід / ред. В. А. Гошовська. К.: НАДУ, 2012. 45 с.
2. Гнатенко Н. Депутатська фракція у Верховній Раді України: елемент політичної структуризації парламенту чи інструмент лобізму? Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. № 2. С. 235—242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_30
3. Голуб А. Парламент: зміни полярності. Український тиждень. 2019. № 36 (616). С. 24—27.
4. Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник. 2-ге вид., допов. й розшир. / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ: НАДУ, 2019. 704 с.
5. Декларація про державний суверенітет України: від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12/print>
6. Історія парламентських коаліцій у Верховній Раді України. Слово і Діло. URL: <https://www.slovovidilo.ua/articles/5738/2014-11-14/istoriya-parlamentskih-koalitsij-v-verhovnoj-rade-ukrainy.html>
7. Нормативне закріплення статусу і прав парламентської опозиції. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/normativnezakriplennya-statusu-i-prav-parlamentskoi-opozicii-analitichna>
8. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21.02.2014 р. № 742-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/742-18/print>
9. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2222-15/print>

10. Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України: Закон України від 08.10.2010 р. № 2600-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2600-17/print>

11. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12/print>

12. Про Регламент Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 16.03.2006 р. № 3547-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3547-15/print>

13. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/print>

14. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2790-12/print>

15. Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII: Постанова Верховної Ради України від 22.02.2014 р. № 750-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/750-18/print>

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України): від 30.09.2010 р. № 20-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v020p710-10/print>

17. Чуба В. Д. Конституційно-правовий статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України: сутнісний і структурно-функціональний аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. № 36 (1). С. 75—80.

References:

1. Hoshovs'ka, V. A. (2012), *Vzaiemodiia parlamentu iz sub'iektamy derzhavnoho upravlinnia: zarubizhnyj dosvid* [Interaction of the parliament with subjects of state administration: foreign experience], NADU, Kyiv, Ukraine.

2. Hnatenko, N. (2009), "The parliamentary faction in the Verkhovna Rada of Ukraine: an element of the political structuring of the parliament or a tool of lobbying?", *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 2, pp. 235—242 available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_30 (Accessed 25 March 2024).

3. Holub, A. (2019), "Parliament: changing polarity", *Ukrains'kyj tyzhden'*, vol. 36 (616), pp. 24—27.

4. Hoshovs'ka, V. A. (2019), *Parlamentaryzm* [Parliamentarism], NADU, Kyiv, Ukraine.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (1990), "Declaration of state sovereignty of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12/print> (Accessed 25 March 2024).

6. Slovo i Dilo (2014), "History of parliamentary coalitions in the Verkhovna Rada of Ukraine", available at: <https://www.slovovidilo.ua/articles/5738/2014-11-14/>

istoriya-parlamentskih-koalitsij-v-verhovnoj-rade-ukrainy.html (Accessed 25 March 2024).

7. NISS (2011), "Regulatory consolidation of the status and rights of the parliamentary opposition", available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/normativne-zakriplennya-statusu-i-prav-parlamentskoi-opozicii-analitichna> (Accessed 25 March 2024).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On restoring the validity of certain provisions of the Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/742-18/print> (Accessed 25 March 2024).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On Amending the Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2222-15/print> (Accessed 25 March 2024).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On amendments to the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2600-17/print> (Accessed 25 March 2024).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Resolution "On Declaration of Independence of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12/print> (Accessed 25 March 2024).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2006), Resolution "About the Regulations of the Verkhovna Rada of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3547-15/print> (Accessed 25 March 2024).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/print> (Accessed 25 March 2024).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On Status of People's Deputy of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2790-12/print> (Accessed 25 March 2024).

15. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Resolution "On the text of the Constitution of Ukraine as amended on June 28, 1996, with amendments and additions introduced by the laws of Ukraine dated December 8, 2004 No. 2222-IV, dated February 1, 2011 No. 2952-VI, dated September 19, 2013 No. 586-VII", available at: (Accessed 25 March 2024). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/750-18/print>

16. Constitutional Court of Ukraine (2010), "Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 252 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine" dated December 8, 2004 No. 2222-IV (case on compliance with the procedure for amending the Constitution of Ukraine)", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v020p710-10/print> (Accessed 25 March 2024).

17. Chuba, V. D. (2016), "The constitutional and legal status of the coalition of deputy factions in the Verkhovna Rada of Ukraine: essential and structural and functional aspects", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Pravo*, vol. 36 (1), pp. 75—80.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2024 р.